

NOTICIES HISTORIQVES SOBRE EL MONESTIR DE SANT PAU DEL CAMP DE BARCELONA (1117-1212)

Josefina MUTGÉ I VIVES

Institució Milà i Fontanals (CSIC)
(Barcelona)

Introducció

El monestir de Sant Pau del Camp, de Barcelona, és un dels més antics de la ciutat (darrerria del segle IX o principis del X). L'edifici és una de les joies del romànic. Això ha fet que, des del punt de vista artístic, hagi estat ben estudiat. No es pot dir el mateix pel que fa a l'aspecte històric, tot i que es conserva un bon nombre de documents.

No parlarem aquí dels orígens del monestir, ja que les seves hipòtesis fundacionals han estat analitzades per Antoni Pladevall en el Capítol sobre la història del monestir de Sant Pau, que forma part del llibre de Jordi Vigué⁽¹⁾; i, més recentment, per David Dalmasas⁽²⁾. Iniciarem el nostre treball a partir del 1117, any en què tingué lloc la segona fundació del monestir efectuada pels esposos Geribert Guitard i Rotlendis, i arribarem fins el 1212 és a dir, un segle aproximadament⁽³⁾.

Per a la redacció d'aquest treball hem utilitzat catorze documents. Cinc de procedents del Cartoral de Sant Cugat, publicats per J. Rius Serra⁽⁴⁾; un de publicat per J. Mas⁽⁵⁾; un de procedent de l'Arxiu Històric Municipal de Cornellà, fons Mercader, regestat per Josep Fernández Trabal i Joan Fernández Trabal⁽⁶⁾; un de procedent del fons de Santes Creus, de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, publicat per F. Udina Martorell⁽⁷⁾; i sis d'inèdits

fins ara, procedents de la Secció de Monacals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona⁽⁸⁾. Entre aquests catorze documents, hi ha quatre testaments (anys 1120, 1125, 1148 i 1175, respectivament), tres donacions (anys 1155, 1161 i 1169); una compra-venda (any 1203); tres establiments a cens (anys 1159, 1210 i 1212); dues confirmacions papals (anys 1120 i 1165); i un document que tracta de la submissió del monestir de Sant Pau al de Sant Cugat (any 1127). Tots aquests s'aniran comentant al llarg del treball.

El document més antic entre els que utilitzem és el ja ben conegut del 15 de febrer de l'any 1120, segons el qual el papa Calixt II confirma al monestir de Sant Cugat del Vallès els privilegis concedits pels seus antecessors en el pontificat, com també les propietats i els béns del cenobi. Entre aquestes propietats i béns hi figura el monestir de Sant Pau del Camp amb l'alou que li concediren Geribert i Rotlendis⁽⁹⁾. D'aquí es dedueix que, en aquests anys, Sant Pau del Camp depenia de Sant Cugat del Vallès. I encara confirma més aquesta idea un altre document del Cartoral de Sant Cugat, del 30 de desembre de 1127. Segons aquest document, els prohoms de Barcelona, amb el consentiment d'Oleguer, arquebisbe de Tarragona, posen el monestir de Sant Pau sota l'autoritat de l'abat de Sant Cugat, Rutiland, atesa la situació d'abandó en què es trobava a causa de la negligència dels monjos precedents, considerats com a dilapidadors dels béns ("inutiles et dissipatores bonorum fuerint")⁽¹⁰⁾. Aquests prohoms de Barcelona no són altra cosa que l'incipient govern municipal barceloní, la intervenció del qual és profusament testimoniada, des del primer terç del segle XII, en esferes ben diverses de la vida i l'activitat ciutadana⁽¹¹⁾.

Malgrat que en aquests anys el monestir de Sant Pau depenia del de Sant Cugat, ja va ser objecte de donacions per part dels barcelonins. Ja ho veurem més endavant amb deteniment, però, de moment, podem avançar que, el 28 d'octubre de 1120, el clergue Pere Bonfill, en el seu testament, entre moltes altres deixes, donà al monestir de Sant Pau un alou a Sant Miquel de Martres⁽¹²⁾. I Ponç Guerau, així mateix en el seu testament, de l'any 1125, llegà una vinya (el lloc de la qual no s'indica) a Sant Pau⁽¹³⁾.

A partir de mitjan segle XII, s'inicia una època d'esplendor. Comencen a multiplicar-se les donacions. És quan té lloc la construcció de l'església i es va constituint el domini territorial de Sant Pau del Camp.

1. El domini territorial

Els documents que hem utilitzat ens permeten de conèixer una mica quin era el domini territorial del monestir de Sant Pau del Camp durant el segle XII.

Si hem de jutjar pels llocs que trobem citats en els documents, podem dir que Sant Pau comptava: 1. Amb terres al voltant del monestir; 2. Amb

diverses possessions dintre de les muralles de la ciutat comtal; 3. Amb terres i masos en llocs més allunyats però dintre del territori de Barcelona⁽¹⁴⁾; i 4. Amb heretats fora ja de l'esmentat territori.

És gairebé segur que, entre les hortes que hi havia al voltant del monestir, s'hi trobava l'alou que li donaren els esposos Geribert Guitard i Rotlendis, amb motiu de la segona fundació⁽¹⁵⁾.

Ens consta que el monestir de Sant Pau posseïa al seu davant mateix una parellada de terra, és a dir, l'extensió de terra que podien llaurar en un dia un parell de bous⁽¹⁶⁾.

Així mateix, un altre document ens parla d'un camp situat molt a prop del cenobi "super dictum cenobium", que Miquel Menoch, jueu, vengué al monestir el mes d'agost de l'any 1203. Els límits del camp que assenyala el document demostren que estava situat en el camí que conduïa a Montjuïc⁽¹⁷⁾.

Dintre les muralles de Barcelona, podem parlar de l'alou de Pinells, situat prop de Sant Cugat del Rec i regat per la Sèquia Comtal. Aquest alou fou deixat en testament a Sant Pau per Guillem Mir, el 21 d'abril de 1148⁽¹⁸⁾. Pinells era un terme situat no gaire lluny de Sant Cugat del Rec, amb abundants horts, freginals i pins. D'aquí deriva el nom de pinells⁽¹⁹⁾.

I també eren propietat de Sant Pau unes cases, amb solars i obradors, situades prop de l'església de Sant Jaume, les quals foren donades al monestir per Pere Boteller, el 1r de febrer de 1161⁽²⁰⁾.

Dintre del territori de Barcelona, citarem les següents possessions:

– L'església de Sant Fruitós de Montjuïc i diversos alous al voltant de la dita església. El monestir de Sant Pau obtingué aquesta propietat el 10 d'agost de 1155, gràcies a la donació d' Eimeric de Perusia. Aquests alous de Montjuïc estaven formats, segons diu el mateix document, per terres conreades i ermes, camins, arbres diversos, entre aquests, figueres⁽²¹⁾.

– Un alou situat més amunt de l'església de Sant Martí de Provençals, que també fou donat a Sant Pau pel mateix Eimeric de Perusia, el 10 d'agost de 1155⁽²²⁾.

– L'alou de Torreblanca, així mateix a Provençals, que formava part de la donació efectuada per Pere Boteller, del 1er de febrer de 1161⁽²³⁾.

– Un alou amb trilla a Horta. Aixó també formava part de la repetida donació de Pere Boteller. Una trilla era un tros de terra, tancat i amb casa, plantat generalment d'arbres fruiters⁽²⁴⁾

– Diverses heretats situades a Vilapicina, a la parròquia de Sant Andreu de Palomar, que, el 6 de maig de 1169, foren transferides al cenobi de Sant Pau del Camp per Arnau Berenguer, la seva muller Bernarda i llurs fills⁽²⁵⁾.

– Ens consta que, a la darrereria del segle XII i primers anys del XIII, Sant

Pau tenia diversos alous a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, a Sants⁽²⁶⁾.

– Gràcies a la donació de Pere Boteller, Sant Pau posseïa també una propietat “ad ipsas lannes”⁽²⁷⁾. No sabem on era aquest lloc. Suposem, però, que devia trobar-se així mateix dins el territori de Barcelona. La seva etimologia pot suggerir un indret planer i net de bosc o bé un lloc erm⁽²⁸⁾.

Fora ja del territori de Barcelona, el monestir de Sant Pau comptava amb:

-L'església de Sant Pere de Bell-lloc. Els esposos Geribert Guitart i Rotlendis, en efectuar la segona fundació de Sant Pau, el dotaren amb un alou, situat entorn del monestir, de què ja hem parlat (vegeu nota 16), però també li varen fer donació del castell dels Bell-lloc amb la seva església de Sant Pere, de la qual el monestir de Sant Pau tenia el domini directe i la família Bell-lloc el domini útil⁽²⁹⁾.

– L'església de Sant Miquel de Martres, al municipi de Caldes de Montbui (Vallès Oriental, al camí de Granollers, vora el coll de Baduell). Sant Pau rebé aquesta propietat del clergue Pere Bonfill, que la hi llegà en el seu testament redactat el 28 d'octubre de 1120⁽³⁰⁾.

– A la parròquia de Santa Maria de Caldes, i al lloc anomenat “Petros”, ens consta que el monestir de Sant Pau hi tenia un mas, amb diverses pertinences i tinences, conreades i ermes, colomars, hort, arbres diversos i dues parts de l'aigua. El monestir de Sant Pau obtingué aquest mas per donació de Ferrer de Caldes⁽³¹⁾.

– A Sant Vicenç de Vallromanès, el priorat de Sant Pau hi posseïa el mas de Pere Pruna, que li fou donat el 1203⁽³²⁾.

Cal assenyalar que l'església de Sant Pere de Bell-lloc, la de Sant Miquel de Martres i la capella de Sant Fruitós de Montjuïc, compresos els alous, delmes i dret de parroquiatge de totes tres, foren confirmades al monestir de Sant Pau pel papa Alexandre III, el 13 d'agost de 1165, juntament amb privilegis papals anteriors⁽³³⁾.

Si continuem examinant la repetida donació efectuada al monestir de Sant Pau per Pere Boteller, podem observar com, a més de cedir alous, camps, masos, cases, etc., també donà al cenobi diverses penyores:

-Una penyora de 36 morabatins de Pere Guillem de Pedrós i dels seus fills, a Horta.

– Una penyora de 20 morabatins sobre el delme de Pere d'Argentona.

– Una penyora de 20 morabatins sobre l'honor de Guillem de Mogoda.

– Una penyora de 22 morabatins sobre l'honor de Berenguer de Castellvell.

- Una penyora de 40 morabatins sobre l'honor de Guillema de Castellvell.
- Una penyora de 35 morabatins sobre l'honor de Ramon de Castellvell.
- Una penyora de 20 morabatins, compartida amb Adalbert, sobre l'alou d'Arnau de Ribes.
- Una penyora de 18 morabatins sobre l'honor de Pere d'[...].
- Una penyora de 15 morabatins sobre l'honor de Carbonell Galceran i del seu germà.
- Una penyora de 24 morabatins, compartida amb Adalbert, sobre un alou de Sant Pere, al lloc anomenat Olivera rodona⁽³⁴⁾

2. Causes de la formació del domini territorial

És ben conegut el fet que l'expansió del domini territorial dels monestirs medievals es degué a la fe que dominava en aquella societat profundament cristiana. La gent volia assegurar-se la salvació de l'ànima en la vida futura mitjançant la donació dels seus béns a esglésies o monestirs.

Des del punt de vista jurídic, la donació de béns a un monestir es podia efectuar, en línies generals, de dues maneres diferents: 1. Que la donació no tingués efecte fins després de la mort del donant. Eren les donacions *post obitum*, entre les quals hi havia les deixes testamentàries. 2. Que les donacions tinguessin efecte immediat. Eren les donacions *inter vivos*. En les donacions *inter vivos* podia succeir que el donant no demanés cap mena de compensació o bé que esperés una compensació bé espiritual bé econòmica o ambdues.

Examinem els documents utilitzats, per a aquest període cronològic.

Entre les donacions *post obitum*, tenim quatre testaments. Des del punt de vista jurídic, cal tenir en compte que, mentre que les donacions *post obitum* tenien caràcter irrevocable, en els testaments la decisió del testador podia no ser absolutament definitiva⁽³⁵⁾. Els testaments als quals ens referim són el del clergue Pere Bonfill, del 28 d'octubre de 1120⁽³⁶⁾; el de Ponç Guerau, del 10 de març de 1125, el qual, entre altres disposicions, llega una vinya (la situació de la qual no s'especifica) als monestirs de Sant Cugat i de Sant Pau⁽³⁷⁾; el de Guillem Mir, del 21 d'abril del 1148⁽³⁸⁾; i el de Ramon de Miralpeix, del 2 de juny de 1175. Aquest cavaller deixà la major part dels seus béns al monestir de Santes Creus, però també va fer alguns llegats a d'altres esglésies i convents, entre aquests, Sant Pau del Camp. A Sant Pau no hi deixà ni diners ni alous, sinó un mos⁽³⁹⁾. El primer dels testadors, Pere Bonfill, i el quart, Ramon de Miralpeix, fan testament perquè es veuen malalts

i en greu perill de mort: “jacens in meo lectulo” -diu Pere Bonfill-, “gravi egritudine detentus” -expressa Ramon de Miralpeix; mentre que el segon, Pons Guerau, fa testament abans d’emprendre un llarg viatge a Terra Santa “volo pergere ad partes Ierosolime, visitare et adorare gloriosum sepulcrum Domini”. Guillem Mir no ens en diu el motiu.

Entre les donacions *inter vivos* en tenim de pures o simples, en les quals el donatari adquireix la plena i lliure potestat de disposició sobre l’immoble, des del mateix moment de la donació i sense cap mena de condició. Així veiem com, el 6 de maig de 1169, Arnau Berenguer, la seva muller, Bernarda, i llurs fills transfereixen la possessió pacífica al prior de Sant Pau, Arnau, i als monjos (“diffinimus, evacuamus et pacificamus”) de totes les heretats que tenen al territori de Barcelona, a Vilapicina, parròquia de Sant Andreu de Palomar⁽⁴⁰⁾.

Tot examinant les donacions d’efecte immediat amb compensació, veiem que cal distingir entre les que impliquen només una compensació de caràcter espiritual i aquelles que comporten també una compensació econòmica. Dintre de les primeres, podem citar les donacions efectuades al monestir de Sant Pau, el 10 d’agost de 1155, per Eimeric de Perusia, és a dir, la capella de Sant Fruitós de Montjuïc amb les terres que hi havia al seu entorn, i l’alou de Sant Martí de Provençals⁽⁴¹⁾. En aquest cas la compensació espiritual consisteix en el fet que, cada dia, un monjo de Sant Pau ha de celebrar perpètuament, una missa a l’altar de Santa Maria, pel donant i pels seus antecessors, amb la condició de perdre els béns donats si aquesta obligació no es complia⁽⁴²⁾.

D’aquest mateix estil fou la donació efectuada per Pere Princerna (de la qual no se sap la data, bé que podria haver tingut lloc en el segle XII). A canvi de la cessió dels seus béns a Sant Pau del Camp, el donant volia que un monjo celebrés diàriament una missa per ell i pels fidels difunts a l’altar de Sant Nicolau i, cas d’incumpliment, manava als Hospitalers i als ciutadans de Barcelona que transferissin la fundació a un altre monestir⁽⁴³⁾.

Entre les donacions amb compensació espiritual i econòmica podem oferir, com a exemple, la que efectuà Pere Boteller, el 1er de febrer de 1161, de què tant ja hem parlat, el qual, per la salvació de la seva ànima i la dels seus, donà al monestir béns immobles i penyores. Recordem que Pere Boteller donà al monestir unes cases situades dintre les muralles de Barcelona, prop de l’església de Sant Jaume, diversos aous en el territori de Barcelona i una llarga sèrie de penyores materialitzades en morabatins⁽⁴⁴⁾. El prior de Sant Pau, Ramon, rep aquests béns en el mateix moment de produir-se la donació⁽⁴⁵⁾. La modalitat jurídica que apareix en aquest document és interessant perquè és una barreja de donació i de compra-venda. El caràcter de donació es posa de manifest a la frase “dono et offero Deo et

cenobio Sancti Pauli de Campo”. I el caràcter de compra-venda queda reflectit en els termes “accipio pro hac donacione de bonis Sancti Pauli C morabatinos bonos aiadinos in auro sine enganno”. En definitiva, el monestir paga cent morabatins, bons aiadins d'or. La frase “accipio pro hac donacione” implica que es tracta d'una donació. Malgrat que no apareix la paraula venda, no deixa de ser un tipus de transacció d'aquesta mena, tot i que la compensació econòmica no és equivalent, sinó molt inferior, al valor dels béns transmesos. La compensació espiritual queda palesa en l'expressió que la donació es fa “ob remedium anime mee et parentum meorum” i, també, en la voluntat per part del donant que un monjo de Sant Pau celebri cada dia una missa a l'altar de Sant Nicolau, construït a l'església del monestir, a gloria de Déu i també per la salvació de l'ànima de Pere Boteller i la dels seus pares⁽⁴⁶⁾. D'aquesta manera, el donant complia amb el precepte evangèlic i, per altra banda, obtenia una garantia econòmica.

El monestir de Sant Pau del Camp va anar incrementant el seu patrimoni territorial no tan sols amb les donacions sinó també amb adquisicions de terres. Podem posar com a exemple la venda que, el mes d'agost de 1203, el jueu Miquel Menoch va fer al prior i a la comunitat de Sant Pau d'un camp que tenia prop del cenobi “super dictum cenobium”, tocant al camí que portava a Montjuïc⁽⁴⁷⁾. Per la seva situació aquest camp devia interessar molt al monestir. En aquests documents de compra-venda no hi trobem cap al·lusió de caràcter espiritual, mentre que hi consta clarament la paraula “venda”. La transmissió de la propietat queda perfectament expressada per les frases: “trado dominium et potestatem per vestrum proprium plenissimum, liberum et franchum alodium, secure ac libere, omni tempore quiete possidendum.”; i “ad faciendam omnem voluntatem vestram successorumque vestrorum, sine vinculo ullius hominis vel femine et sine ullo meo meorumque retentu”⁽⁴⁸⁾. Totes aquestes expressions demostren un immediat gaudi de la propietat. A continuació s'hi indica el preu de la compra-venda: 210 morabatins bons d'or⁽⁴⁹⁾.

Sembla que en les operacions de compra-venda era normal que el preu fixat s'hagués ja pagat abans de la redacció de l'instrument. Així ho demostra l'expressió “de quibus (es refereix als 210 morabetins) nichil remansit apud vos in debito et est manifestum”⁽⁵⁰⁾.

3. Sistemes d'explotació del domini territorial

Un altre aspecte que tractarem en aquest petit estudi és el dels sistemes d'explotació del domini territorial del monestir de Sant Pau del Camp que apareixen documentats en aquests primers anys.

Ja hem dit que Sant Pau posseïa unes propietats entorn del mateix

cenobi, a les quals fan al·lusió alguns documents quan parlen de la terra “quam ipsum cenobium habet in burgo urbis Barchinone, ante se”⁽⁵¹⁾.

Hom pot deduir que almenys una gran part d'aquestes terres situades al voltant del monestir eren conreades pels mateixos monjos. Però, què succeïa amb les terres que els monjos no podien abastar a treballar? Un dels sistemes d'explotació utilitzats i al qual es refereixen tres documents corresponents als anys que estudiem són les cessions de terres per a ser conreades, segons la modalitat catalana de l'establiment o concessió emfitèutica⁽⁵²⁾. Resumirem breument el contingut d'aquests documents, per bé que ja n'hem parlat al llarg del treball.

L'un és del 10 de desembre de 1159: Ramon, prior de Sant Pau del Camp, i el seu convent cedeixen a Ramon Camp, a la seva muller, València, anomenada “Pucululla” i als seus descendents, “ad meliorandum”, un mas amb totes les seves pertinences i tinences, conreades i ermes, colomars, un hort amb arbres diversos i amb dues parts de l'aigua i de la bassa, situat a la parròquia de Santa Maria de Caldes, al lloc anomenat “Petros”. El monestir de Sant Pau havia obtingut aquest mas per donació de Ferrer de Caldes. Cada any, per Septuagèsima, hauran de pagar al monestir un cens d'un seter d'oli pur, a mesura de Caldes⁽⁵³⁾.

El segon és del 3 de maig de 1210: Pere Ferrer, prior de Sant Pau del Camp, Pere, prior de Santa Eulàlia del Camp, amb els seus respectius convents, Bernat de Banyoles i la mare d'aquest, Dolça, donen a Joan Roig, i a la seva descendència, per a millorar-lo i edificar-lo, un camp a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, a Sants, a canvi del cens anual d'un quint dels cereals, braçatge, delme i primícia, pagadors per la festa de Nadal, i de tres sous en moneda barcelonesa per les cases i corrals que construïssin i els arbres que plantessin⁽⁵⁴⁾.

El tercer document és del 14 de setembre de 1212: Arnau, prior del monestir de Sant Pau del Camp i el seu convent, cedeixen a Tomàs Perxer i a la seva descendència, per a millorar-la i ben conrear-la, una porció de terra situada a la parellada que el cenobi tenia al burg de la ciutat de Barcelona, davant mateix del monestir. El cens a pagar consistia en un morabetí d'or anual de bon pes, pagador per la festa de Santa Maria d'Agost⁽⁵⁵⁾. Tots tres són establiments a cens, a perpetuïtat.

El pagament del cens és la característica principal d'aquest tipus d'establiments. De vegades es paga en espècie, altres amb diner i altres de manera combinada. En el primer document el cens es paga en espècie. En el segon, es paga de manera combinada: amb espècie i amb moneda: en espècie, han de donar un quint dels cereals, el braçatge, que solia ser la vintena part de la collita, el delme i la primícia; en diner, han de pagar tres sous

en moneda barcelonesa. I, en el tercer, es paga només en moneda: un morabatí d'or⁽⁵⁶⁾.

Com ja és ben conegut, el pagament dels censos, bé en espècie bé en moneda, es fixava en festivitats assenyalades. En els documents que estudiem el cens es paga anualment per Septuagèsima, en el document del 1159; per Nadal, en el del 1210; i per Santa Maria d'Agost, en el del 1212.

En el document de l'any 1159, no es parla de la facultat d'alienar el predi i es manifesta expressament la següent condició: "Atque ibi alium seniores non proclamatis vel faciatis nisi tantum Sanctum Paulum et monachos suos"⁽⁵⁷⁾. En canvi, en el segon i en el tercer, respectivament dels anys 1210 i 1212, es fa constar la facultat d'alienació, respectant el dret de fadiga del monestir i reservant sempre el domini de Sant Pau i el cens⁽⁵⁸⁾.

Encara ens resta un altre punt a considerar pel que fa a les cessions emfiteútiques i és el pagament de l'entrada, que consistia en una quantitat en metàl·lic que l'emfiteuta feia efectiva en el moment en què s'atorgava l'escriptura de l'establiment. Així, per exemple, Joan Roig, un dels concessionaris, paga 16 sous en diners barcelonesos⁽⁵⁹⁾. En els altres dos documents que comentem, no hi consta el pagament d'aquesta entrada.

4. La vida monàstica

El monestir de Sant Pau del Camp pertanyia a l'Orde Benedictí. Al capdavant dels monjos hi havia un prior. En aquests anys que estudiem, la comunitat depenia, com ho hem vist, de l'abat de Sant Cugat. Recordem que, el 30 de desembre de 1127, el monestir fou sotmès a l'autoritat de l'abat de Sant Cugat, anomenat Rutiland⁽⁶⁰⁾.

Entre els priors que varen regir el monestir de Sant Pau del Camp, durant el segle XII, a través dels documents que hem manejat, podem citar els següents:

Ens consta que, a la darrerria del mes de desembre del 1127, el prior de Sant Pau era un tal Ponç. Fou aquest *Poncio, priore* que els prohoms de Barcelona, amb consentiment d'Oleguer, arquebisbe de Tarragona, sotmeteren a l'abat de Sant Cugat, atesa la situació d'abandó en la qual es trobava el monestir⁽⁶¹⁾.

Des del final de l'any 1159, ens apareix en els documents el nom d'un altre prior, Ramon, *Raimundus*. La seva actuació es manifesta cedint terres en emfiteusi per al seu conreu. Així, el 10 de desembre de l'esmentat any, cedí el mas de Petros, situat a la parròquia de Caldes, a Ramon Camp, tal com ja ho hem ressenyat més amunt⁽⁶²⁾. I el primer de febrer del 1161, rebé la important donació efectuada per Pere Boteller⁽⁶³⁾.

En el mes de maig de 1169, el prior de Sant Pau es deia Arnau⁽⁶⁴⁾. La seva actuació es reflecteix acceptant, en nom del monestir, la definició o donació que Arnau Berenguer i la seva família fan de totes les seves heretats a Vilapicina al monestir⁽⁶⁵⁾.

Al final del segle XII, ja trobem Pere Ferrer, *Ferrario* ⁽⁶⁶⁾. El prior Pere apareix en el document de compra-venda del mes d'agost de 1203, segons el qual Miquel Menoch ven al monestir i a l'esmentat prior Pere i als monjos aquell camp situat prop del cenobi, en el camí a Montjuïc⁽⁶⁷⁾. I, alguns anys més tard, el 3 de maig de 1210, juntament amb el prior de Santa Eulàlia del Camp i altres donen en emfiteusí, a Joan Roig, un camp a Santa Eulàlia de Provençana⁽⁶⁸⁾.

Pere Ferrer degué cessar en el priorat entre 1210 i 1212, perquè, el 14 de setembre d'aquest darrer any, trobem al capdavant de Sant Pau del Camp un altre Arnau⁽⁶⁹⁾. Aquest prior, igual que Pere Ferrer, també fa un establiment emfitèutic a Tomàs Perxer⁽⁷⁰⁾.

Aquests documents que hem utilitzat ens diuen encara molt poc sobre la comunitat de monjos que hi havia a Sant Pau del Camp. Coneixem alguns noms, els d'aquells qui, juntament amb el prior, signaven les escriptures de compra-venda o de cessió en establiment i que, naturalment, eren uns pocs

Així, en el document del 10 de desembre de 1159, al costat del prior, Ramon, hi signen: Ramon, monjo; Arnau, monjo; Pere Bertran, monjo⁽⁷¹⁾. En l'escriptura de cessió en establiment del 3 de maig de 1210, a continuació del prior Pere Ferrer, hi signa: Pere, monjo⁽⁷²⁾. I, en el document del setembre de l'any 1212, en iniciar-se el priorat d'Arnau, hi consten Pau, monjo i Gregori, monjo⁽⁷³⁾. Així com en documents posteriors, ja de ple segle XIII, se'ns diu el càrrec o la funció d'aquests monjos signants, com sagristà, celler o imfermer, en aquests documents més primitius no es dóna cap més indicació.

NOTES

- (1) *El monestir romànic de Sant Pau del Camp*, Barcelona, 1974 ("Artestudi", Art romànic, n. 2).
- (2) *Bibliografia sobre Sant Pau del Camp de Barcelona. Aproximació a la seva fundació*, "Lambard". *Estudis d'Art Medieval*, V (Barcelona, 1989-1991) [1992], pp. 89-111.
- (3) Fins al moment present, hem pogut reunir un centenar de pergamins procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció de Monacals: 84 de la Carpeta de Sant Pau del Camp i 16 de les Carpetes de Pergamins sense procedència. També hem aplegat un bon nombre de documents dels registres de cancelleria reial del mateix Arxiu i, fins i tot, alguns de l'Arxiu Vaticà. Estem examinant els capbreus del monestir de Sant Pau, que es conserven a la Secció de Monacals d'Hisenda de l'esmentat Arxiu de la Corona d'Aragó. Tot aquest material pensem anar-lo estudiant i publicant, si Déu ho vol, en el futur. Pel que fa a la història del monestir durant l'Edat Mitjana, hem de dir que el gruix més important de la documentació correspon als segles XIII i XIV.
- (4) *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*, vol. III, Barcelona, 1946, núm. 849, pp. 45-48; núm. 851, pp. 49-50; núm. 879, pp. 73-74; núm. 891, pp. 83-84; i núm. 977, pp. 156-157.
- (5) *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. XIII, Barcelona, 1921, apèndix XVII, pp. 243-245. No consta la signatura d'aquest document, segurament per oblit de l'autor.
- (6) *Inventari dels pergamins del fons Mercader-Bell-lloc de l'Arxiu Històric Municipal de Cornellà de Llobregat (s. XI-XVII)*, vol. I, regesta núm. 11, p. 34.
- (7) *El "Llibre Blanch" de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)*, Barcelona, 1947, núm. 187, pp. 187-189.
- (8) Tres són de la carpeta de pergamins de Sant Pau del Camp (núms. 1, 2 i 3) i tres de les carpetes de pergamins sense procedència (carpeta 5, núm. 562; carpeta 6, núm. 721 i carpeta 7, núm. 796).
- (9) "...monasterium Sancti Pauli extra muros Barcilone, cum alodio quod ibi obtulit Giribertus et uxor eius" (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 8, núm. 8. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés*, III, p. 46, doc. núm. 849).
- (10) ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 12, núm. 17 (Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, pp. 83-84, núm. 891. Citen A. PLADEVALL, *La història* a J. VIGUÉ, *Obra citada*, p. 58; D. DALMASES I PONS, *Bibliografia*, citat, p. 99, i nota 37.

- (11) Cf. J.M. FONT RIUS, *Orígenes del régimen municipal en Cataluña*, "Anuario de Historia del Derecho Español", XVII (1946), pp. 359-361 i 310-311.
- (12) ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 337, núm. 989. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, p. 49, núm. 851.
- (13) ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 306, núm. 929. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, pp. 73-74, núm. 879.
- (14) El territori de Barcelona s'estenia des del Besòs al Llobregat i de la serra de Collcerola al mar (F. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, a "Geografia General de Catalunya", dirigida per F. CARRERAS Y CANDI, Barcelona, s.a., pp. 287-288).
- (15) A. PLADEVALL, *La història*, a J. VIGUÉ, *Obra citada*, pp. 25-26.
- (16) "...peciam unam terre in illa pariliata quam ipsum cenobium habet in burgo urbis Barchinone ante se". 1212, setembre, 14 [Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 7, núm. 796]. (Vegeu també nota 55).
- (17) Aquest camp limitava, "ab oriente in alodio Guillermi Augustini et Perfecti, iudei; a meridie, in alodio Manoch, iudei; ab occidente, in alodio quod fuit Bernardi [...] et nunc est eiusdem monasterii et in via que ascendit ad Montem iudaicum; a circio, in alia via publica" (ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 6, núm. 721). (Vegeu també notes 47-50).
- (18) "Ego Guillelmus Mironis...dimito Sancto Paulo de ipso Campo omne meum alodium de Pinels, sicuti melius habeo et teneo" (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 147, núms. 477 i 478. Ed. J.
- (19) F. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, pp. 304, 324 i nota 694.
- (20) "Ego, Petrus Boteler...dono et offero Deo et cenobio Sancti Pauli de Campo illas domos meas, cum solariis et operatoriiis et earum pertinentiis, quas habeo et teneo infra muros urbis Barchinone, paulo longe ab ecclesia Sancti Jacobi. Que domus terminantur ab oriente, in cimisterio Sancti Jacobi; a meridie, in domibus Petri Raimundi; ab occidente, in domibus Raimundi Nudia; a circio, in calle publico". 1161, febrer, 1 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 2. Trasllet del 23 de novembre de 1173 a ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 547).
- (21) "Ego, Aimericus de Perusia...dono et offero domino Deo et cenobio Sancti Pauli Campi ecclesiam Sancti Fructuosi et dono etiam eidem cenobio Sancti Pauli omnia illa alodia culta et herema, simul cum viis et carrariis, cum ficulneis et arboribus diversi generis que, per meam propriam empcionem, habeo in circuito eiusdem ecclesie Sancti Fructuosi longe et prope in prono et plano... Terminantur autem prescripta alodia cum ecclesia Sancti Fructuosi ibi sita, ab oriente, in via que ascendit ad Montem judayum et ad villam Sancti Juliani et in alodio et vinea de Alfachim; a meridie, in alodio barchinonensis archidiaconi; ab occiduo, in alodio Bone filiete, femine, et in malleolo et alodio Guilelme, filie Petri Barralis, et in aragaio sicut terminatur ipsum aragay juxta alodium Raymundi Gonalgaudi et alodium Petri Barralis, ubi est quedam ficulnea in ipso aragay et in vineam Abram Cabrit; a circio, in via que pergit ad villam de Sants et in vineis Abram Cabrit". 1155, agost, 10. En un trasllet del 3 d'abril de 1164 (Ed. J. MAS, *Notes històri-*

ques del Bisbat de Barcelona, vol. XIII, Barcelona, 1921, pp. 243-245. Cal advertir que l'any 1264, que apareix a la regesta, és erroni).

- (22) "Ego Aimericus de Perusia...Iterum, dono predicto cenobio Sancti Pauli alodium meum proprium quod emi in territorio Barchinone super ecclesiam Sancti Martini de Provincialibus...Iamdictum vero alodium de Provincialibus terminatur ab oriente, in ipso reger et in alodio Guillelmi de Torsa; a meridie, in alodio canonice et Sancti Petri puellarum; ab occiduo, in alodio Sancti Petri; a circio, in alodio Vivas Suniarii". 1155, agost, 10 (Ed. IDEM, *Ibidem*).
- (23) "Ego, Petrus Boteler...Item, dono predicto cenobio totum ipsum meum alodium de Turreblanca, quod emi de Butino et de suis heredibus...". 1161, febrer, 1 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 2. Trasllat del 23 de novembre de 1173 a ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 547). L'anomenada Torreblanca, de Provençals, servia de defensa a les masies allà situades (Vegeu F. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, cit., p. 314).
- (24) "Ego, Petrus Boteler...Item, dono predicto cenobio...totum illum alodium et trileam quod emi de uxore Raimundi Girberti et de infantibus suis apud Ortam...". 1161, febrer, 1 (*Ibidem*).
- (25) "Notum sit cunctis quod ego, Arnallus Berengarius et uxor mea, Bernarda, et filii nostri, libenti animo et bona voluntate, diffinimus et evacuamus et pacificamus domino Deo et cenobio Sancti Pauli de Campo et Arnallo priori et monachis...omnes nostras hereditates et voces et directos quos habemus et quocumque modo habere debemus in domibus nostris et vineis et arboribus in territorio Barchinone, in Villa Piscina et in suis terminis, per omnia loca, in parrochia Sancti Andree de Palomar...". 1169, maig, 6 (ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 562).
- (26) "...ipsum campum quem in proprium alodium habemus in parrochia Sancte Eulalie de Provinciana, in loco vocato Sanctibus...". 1210, maig, 3, en un trasllat de l'11 d'agost de 1305 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 3).
- (27) "Ego, Petrus Boteler...dono et offero...totum illud alodium quod emi, cum Adalberto, de Berengario Rubeo et de Girberto, avunculo suo, ad ipsas lannes...". (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 2. 1161, febrer, 1. Trasllat del 23 de novembre de 1173 a ACA, Pergamins sense procedència, carpeta, 5, núm. 547).
- (28) Vegeu Joan COROMINAS, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, veu: landa
- (29) Sembla que els esposos Geribert Guitard i Rotlendis foren el tronc originari o una de les primeres anelles conegudes del llinatge dels Bell-lloc, que tenien el seu castell a Bell-lloc, dintre del municipi actual de la Roca del Vallès (A. PLADEVALL, *La història*, a J. VIGUÉ, *Obra citada*, pp. 24 i 26). El Dr. Pladevall remarca el fet que l'alou donat a Sant Pau per Geribert i Rotlendis ja apareix a la butlla de confirmació dels béns dels monestir de Sant Cugat expedida pel papa Calixt II el 15 de febrer de 1120, i constata que, allí, per primera vegada, apareix la paraula "monestir" referint-se a Sant Pau extramurs de Barcelona, en lloc d'anomenar-lo església (*Ibidem*, p. 25). Cf. també J. de MERCADER Y BELLOCH, *Historia de*

las capillas de los Santos Apóstoles Pedro y Pablo, que hoy existen en el castillo de Belloch, Barcelona, 1876, pp. 14 i ss.

- (30) "...idcirco, ego Petrus Bonefilii, clericus, jacens in meo lectulo, timeo ne repentine mors mihi adveniat...Et dimitto ad s. Pauli alodio qui est in Martes, quem Guillelmus Raimundus abet espletatum..." (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 337, núm. 989. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, p. 49, núm. 851) (Vegeu més amunt, nota 12).
- (31) "...illum mansum nostrum de campo, cum omnibus suis pertinenciis et tenedonibus, cultis et incultis, et columbariis, simul cum ipso orto cum arboribus diversi generis et cum nostris duabus partibus de ipsa aqua...Sunt autem prenomina omnia in comitatu Barchinone, in parrochia Sancte Marie de Calidis, in loco vocitato Petros. Advenerunt hec omnia nostro cenobio et nobis per donacionem et helemosinam de Ferre de Calidis". 1159, desembre, 10 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 1. En un trasllat del 2 de maig de 1324). No hem pogut identificar aquest lloc anomenat "Petros" a Caldes de Montbui. Volem advertir, però, que un barri de la població de Sant Feliu de Codines, situada només a 6,5 kms. de Caldes, és conegut amb el nom de Pedró.
- (32) A. PLADEVALL, *La història*, a J. VIGUÉ, *Obra citada*, p. 55.
- (33) Arxiu Històric Municipal de Cornellà, Fons Mercader, pergami 37. Regesta Josep FERNÁNDEZ TRABAL i Joan FERNÁNDEZ TRABAL, *Inventari dels pergamins del fons Mercader-Bell-lloc*, citat a la nota 6, I, p. 34, regesta núm. 11.
- (34) "Ego, Petrus Boteler...dono et offero Deo et cenobio Sancti Pauli...illud pignus quod per XXXVI morabatinos teneo ibi [apud Ortam] de Petro Guillermi de Petros et de filiis suis et XX morabatinos quos per pignus habeo in decimo Petri de Argenton et XX morabatinos quos per pignus habeo in honore Guillermi de Mogota et XXII morabatinos quos per pignus habeo in honore Berengarii de Castro vetulo et XL morabatinos quos habeo in honore sororis sue, Guillerme, et XXXV morabatinos quos per pignus habeo in honore Raimundi de Castro vetulo et illud pignus quod per XX morabatinos habeo cum Adalberto in alodio Arnalli de Ripis et XVIII morabatinos quos per pignus habeo in honore de Petri d'[...] et XV morabatinos quos per pignus habeo in honore Carbonelli Gaucerandi et fratris sui et illud pignus quod per XXVIII morabatinos habeo cum Adalberto ab ipsam Olivariam rotundam in alodio Sancti Petri". 1161, febrer, 1 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 2. Trasllet del 23 de novembre de 1173 a ACA, Monacals, pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 547). Aquest lloc anomenat Olivera rodona sembla que estava situat entre Barcelona i Sarrià, cap al Nord, i que arribava prop dels Monterols (F. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, p. 318, nota 799).
- (35) Aquesta idea que la decisió del testador no és absolutament definitiva queda perfectament reflectida en el testament de Ponç Guerau: "...si mors me contigerit ante quam alium testamentum faciam..." (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 306, núm. 929. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"* pp. 73-74, nº 879); i també en el testament de Ramon de Miralpeix: "...si mihi mori contingerit antequam alium testamentum faciam..." [AHN, Santas Creus, perg. 63 (trasllat). Ed. F. UDINA MARTORELL, *El "Libre Blanch" de Santas Creus*, pp. 187-188, núm. 187].
- (36) ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 337, núm. 989. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant*

Cugat", III, pp. 49-50, núm. 851. Pere Bonfill deixa a Sant Pau del Camp l'alou de Sant Pere de Martres, del qual ja hem parlat abans (Vegeu notes 12, 30 i 33).

- (37) "Ego Poncius Geraldo...item concedo ipsa mea vinea, quod abeo plantata, ad Deum et prefatum cenobium Sancti Cucufati et ad Sanctum Paulum de ipso Campo..." (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 306, núm. 929. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, pp. 73-74, núm. 879. Cf. nota 13).
- (38) Guillem Mir deixa a Sant Pau l'alou de Pinells (ACA, Cartoral de Sant Cugat, fol. 147, núm. 477. Ed. J. RIUS, *Cartulario de "Sant Cugat"*, III, pp. 156-157, núms. 977 i 978).(Vegeu més amunt, nota 18).
- (39) "...Ego, Raimundus de Miralpex...dimitto...Sancto Paulo de Campo I morsum" [AHN, Santas Creus, perg. 63 (trasllat). Ed. F. UDINA MARTORELL, *El "Llibre Blanch" de Santas Creus*, pp. 187-188, núm. 187]. El mos (mors, en català antic), en les cavalleries, era la part del fre que entrava dins la boca de l'animal (A.M. ALCOVER-F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, veu *mos*). N'hi podia haver de valuosos.
- (40) ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 562. Aquest caràcter de lliure potestat de disposició dels béns per part de donatari queda ben expressada en la frase: "ad quicquid, ibi vel exinde, prior Sancti Pauli et monachi sui facere voluerint, sine vinculo ullius hominis vel femine et sine ullo nostro nosrorumque retentu".
- (41) Vegeu més amunt notes 21 i 22.
- (42) "...monachi eiusdem cenobii Sancti Pauli, cotidie, in altari Sancte Marie in ipso cenobio edificato celebrent missam pro anima patris mei et matris mee ac omnium fidelium defunctorum imperpetuum... et si ipsum officium cotidie in ipso altari Beate Marie celebratum non fuerit, liceat posteritati mee hoc totum emparare et tenere tamen quousque ipsum officium sit factum in ipso altari prescripto". 1155, agost, 10. En un trasllat del 3 d'abril de 1164 (Ed. J. MAS, *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, XIII, pp. 243-245).
- (43) J.M. FONT RIUS, *Orígenes del règimen municipal en Catalunya*, citat, p. 311, nota 539.
- (44) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 2; i ACA, Pergamins sense procedència, carpeta 5, núm. 547 (Cf. més amunt, notes 20, 23, 24, 27, i 34).
- (45) *Ibidem*: "...dono et offero Deo et cenobio Sancti Pauli de Campo et priori et monachis suis, presentibus et futuris, ac ut melius dici vel intelligi potest ad utilitatem eiusdem cenobii de meo iure in ius et dominium operis Dei et ipsius cenobii in manu Raimundi, prioris, trado, ad suum proprium plenissimum liberum et franchum alodium..."
- (46) *Ibidem*: "Et insuper, volo et mando ut quidam monachus ...in domo Sancti Pauli, quotidie, in honore Dei et ad salutem anime mee et parentum meorum, celebret missam in altare Sancti Nicolay in eadem ecclesia fabricati".
- (47) "Ego, Michaelis de Menocho, vendo monasterio Sancti Pauli et tibi Petro, priori...illum campum super dictum cenobium...".1203, agost (ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 6, núm. 721). Vegeu també nota 17.
- (48) *Ibidem*.

- (49) *Ibidem*: "CCX morabetinos bonos in auro sine enganno et recti pensi".
- (50) *Ibidem*. Cf. R. FERNÁNDEZ ESPINAR, *La compraventa en el Derecho medieval español*, "Anuario de Historia del Derecho Español", XXV (1955), pp. 439.
- (51) ACA, Monacals, pergamins sense procedència, carpeta 7, núm. 796 (1212, setembre, 14). Vegeu també nota 16.
- (52)s Vegeu F. CARRERAS Y CANDI, *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, "Revista Jurídica de Cataluña", 15 (1909), 16 (1910), pp. 194-212, 241-244, 289-302, 504-508, 26-34, 64-85, 122-133, 145-153; E. de HINOJOSA, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media*, a *Obras de Eduardo de Hinojosa y Naveros*, II, Madrid, 1955, pp. 73-74.
- (53) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 1 (1159, desembre, 10. En un trasllat del 2 de maig de 1324). Vegeu més amunt, nota 31.
- (54) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 3 (1210, maig, 3. En un trasllat de l'11 d'agost de 1305).
- (55) ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 7, núm. 796 (1212, setembre, 14). Els límits d'aquesta porció de terra eren els següents: "Terminandam ab oriente, in tenedone Durandi, ortolani, de qua parte sunt ibi destri quatuor; a meridie, in tenedone Bernardi de Baseya, de qua parte sunt ibi destri viginti; ab occiduo, in tenedone Raimundi de Lileto, de qua parte sunt ibi destri quatuor; a circio, in tenedone Raimundi Ganagaudi, de cuius parte sunt ibi destri viginti". Com podem veure es donen les mides del camp.
- (56) Vegeu E. de HINOJOSA Y NAVEROS, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña*, pp. 169-194.
- (57) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp núm. 1 (1159, desembre, 10. En un trasllat del 2 de maig de 1324).
- (58) "liceatque tibi et tuis, post dies triginta ex quo in nobis vel in successoribus nostris fatigati fueritis, adquisicionem hanc, cum vestro melioramento et hedificio, vendere et impignorare vestro consimile, salvo nostro nostrorumque iure, censu et senioratico". 1210, maig, 3 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, doc. núm. 3).
- F. CARRERAS Y CANDI (*Notes sobre los orígens de la enfiteusis*, cit., p. 31) assenyalava que aquesta prohibició d'alienar el predi només es mantingué fins a la fi del segle XII. A partir del XIII, ja es va generalitzar la subemfiteusi.
- (59) "Accepimus autem a te, pro hac donacione, XVI solidos denariorum barchinensium, de quibus nichil remansit in debito". 1210, maig, 3, en un trasllat de l'11 d'agost de 1305 (ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 3).
- (60) Vegeu més amunt, notes 10 i 11.
- (61) *Ibidem*.
- (62) Vegeu nota 53.
- (63) Vegeu notes 20, 23, 24, 27 i 34.
- (64) A. PLADEVALL, *La història*, a J. VIGUÉ, *El monestir*, obra cit., p. 33.
- (65) Vegeu nota 25.

- (66) A. PLADEVALL, *Obra citada*, p. 33.
- (67) Cf. més amunt, notes 47 a 50.
- (68) Cf. més amunt, nota 54.
- (69) A. PLADEVALL, *Obra citada*, p. 33.
- (70) Cf. més amunt, nota 55.
- (71) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 1 (1159, desembre, 10. En un trasllat del 2 de maig de 1324).
- (72) ACA, Monacals, Pergamins, Carpeta de Sant Pau del Camp, núm. 3 (1210, maig, 3. En un trasllat de l'11 d'agost de 1305).
- (73) ACA, Monacals, Pergamins sense procedència, carpeta 7, núm. 796 (1212, setembre, 14).